

NÄÄTÄMÖJOEN KALASTUSSOPIMUSNEUVOTTELUT, VALTUUSKUNNAN ASETTAMINEN

Norja on esittänyt 31.5.2023 Suomelle Näätämöjoen kalastussopimuksen ja siihen liittyvän kalastussäännön uudistamista. Suomi on ilmoittanut aloitteen hyväksymisestä 12.6.2023. Kalastussopimuksen uudistaminen liittyy lainsäädännön alaan ja vaatii eduskunnan hyväksymisen.

Neuvotteluiden tausta ja arvioidut muutostarpeet

Näätämöjoki sijaitsee Inarin kunnan koillisosassa koltta-alueella. Joki alkaa Iijärvestä ja virtaa koilliseen kohti Sevettijärven ja Näätämön alueita. Itse joki sijaitsee Inarin erämaa-alueella n. 10 kilometrin päässä Näätämöön ja Sevettijärvelle johtavasta tiestä. Joen alaosasta n. 30 km virtaa Norjan puolella ja joki laskee Pohjois-Atlantin Näätämövuonossa (Neidenfjord) lähellä Neidenin taajamaa.

Vesistöalueen (vesistöaluetunnus 69) valuma-alueen pinta-ala on 2 962,48 neliökilometriä, josta 2 354,06 neliökilometriä kuuluu Suomelle ja 608 neliökilometriä Norjalle. Alueen järvisyys on 11,36 %.

Näätämöjoen kalastuksesta on sovittu ensimmäisen kerran kalastussopimuksella Suomen ja Norjan valtioiden välillä vuonna 1964 (SopS 24/1964). Kalastussopimus uusittiin vuonna 1977 (SopS 18/1978). Kalastussääntöä on tämän jälkeen muutettu osittain vuonna 1984 (SopS 33/1984). Kalastussopimusta on tämän jälkeen yritetty uudistaa vuonna 1998 aloitetuissa neuvotteluissa Norjan kanssa. Neuvotteluja käytiin samassa yhteydessä myös Tenon kalastussopimuksesta ja ne jäivät kesken vuonna 2001, kun neuvottelujen lähtökohtana olevat kysymykset kalanviljelystä ja lohiloisen torjunnasta saatiin ratkaistua muulla tavoin.

Näätämöjokea koskeva kalastussopimus ja kalastussääntö ovat vanhentuneet. Sopimuksessa mainitut viranomaiset ovat muuttuneet kokonaan toisiksi Suomessa, eikä sopimus myöskään vastaa nykyisiä kansainvälisiä vaatimuksia lohikantojen hoidosta. Sopimuksesta puuttuvat kalastuksen säätelyn tavoitteet sekä kalastusmääräysten joustavuuselementit, joilla olisi mahdollista reagoida kalakantojen tilan muuttumiseen tai yllättäviin ja ennakoimattomiin tilanteisiin vesistöissä. Sopimus ei myöskään tunnista Atlantiin laskevien lohijokien hoidossa olennaisia uhkatekijöitä, kuten *Gyrodactylus salaris* –lohiloista tai vieraslajeja, kuten kyttyrälohi tai vesirutto.

Viranomaistyön lisäksi Näätämöjoen kalastusmääräyksistä on vapaaehtoisesti sovittu Suomalais-Norjalaisen Näätämöjoen kalastuksen yhteistyöryhmän puitteissa. Ryhmä on tarkastellut kalastusmääräyksiä vuosittain ja sopinut niihin muutoksia, joilla on mm. rajoitettu käytössä olevien verkkojen määrää sekä Norjan Neidenissä käytettävän kypälänuotan pyyntimäärää kalastussäännön määräyksiä pienemmäksi. Vapakalastuksessa Metsähallitus on asettanut kiintiön matkailijoille myytävien lupien määrälle ja Norjan puolella vapakalastajille on asetettu saaliskiintiötä.

Näätämöjoen lohikantojen tilaa on seurattu 1970-luvulta lähtien. Tutkimusyhteistyötä Norjan kanssa on tiivistetty ja vuosina 2022 ja 2023 on ollut mahdollista arvioida

Näätämöjoen vesistön lohikannan tilaa kokonaisuutena Suomen ja Norjan seurantatietoja yhdistämällä. Arvioinnissa on käytetty samaa asteikkoa kuin Tenojoella. Tällä kriteerillä Näätämöjoen lohikanta ei todennäköisesti ole saavuttanut hoitotavoitettaan vuoden 2020 jälkeen. Raportissa tuodaan selvästi esiin, että Näätämöjoen lohikannan tila-arvioissa on paljon epävarmuustekijöitä. Tilanne Näätämöjoella on ollut selvästi parempi kuin Tenojoella. Kuluvan vuoden hyvin heikko lohen nousu koko Finnmarkin alueella näkyy myös Näätämöjoella. Näätämöjoen lohisaalista pääosa pyydetään Norjassa. Kalastus painottuu rannikkokalastukseen, koska yli puolet saaliista pyydetään merialueelta.

Lohenkalastuksen säätelyn perusta

Lohen ja muiden lajien kestävä kalastus Näätämöjoella edellyttää kalastussopimuksen ja siihen liittyvän kalastussäännön kokonaisuudistusta. Sopimuksen rakenne on muutettava vastaamaan Pohjois-Atlantin lohensuojelujärjestö NASCO:n suosituksia, joihin Euroopan Unioni ja Suomi jo ennen Unioniin liittymistään sekä Norja ovat järjestön jäseninä sitoutuneet. NASCO:n jäsenenä Euroopan unioni edellyttää, että myös lohenkalastusta säädellään siten, että säätelyn tavoitteet ovat yhteensopivia Euroopan unionin yhteisen kalastuspolitiikan tavoitteiden kanssa.

Lohikantojen hoitotapa muuttui tavoitteelliseksi, kutukantatavoitteista johdettuihin hoitotavoitteisiin perustuvaksi 2010-luvulta lähtien. Kansainvälisen merentutkimusneuvoston (ICES) neuvonannon mukaan Koillis-Atlantin lohikantojen kalastusta tulisi säädellä joki- ja kantakohtaisiin suojelurajoihin (esim. kutukantatavoitteet) perustuen. Suojelurajat ovat käytössä Islantia ja Venäjää lukuun ottamatta maissa, joilla on merkittäviä Pohjois-Atlantiin laskevia lohijokia.

Suojelurajaan liittyvät hoitotavoitteet olisi asetettava siten, että niiden avulla voidaan varmistaa, että kannat pysyvät suojelurajojensa yläpuolella. Hoitotavoitteessa määritetään lohikannalle vähimmäistaso, jolla turvataan kannan elinkelpoisuus pitkällä aikavälillä. Käytännössä tämä tarkoittaa riittävää kutevien emokalojen määrää suhteessa joen tuotantoalueisiin. NASCO:n määrittelemä hoitotavoite on taas kannan taso, johon kalastuksenhoidossa on pyrittävä, jotta kannat erittäin todennäköisesti pysyvät suojelurajan ylittävällä tasolla (ks. kutukantatavoite).

Valmistelut neuvotteluja varten

Maa- ja metsätalousministeriö on kerännyt ehdotuksia Näätämöjoen kalastussopimuksen ja siihen liittyvän kalastussäännön muutostarpeista 11.12.2023 päättyneellä lausuntopyyntöillä. Lisäksi Sevettijärvellä järjestettiin info- ja keskustelutilaisuus 28.5.2024, missä koottiin näkemyksiä kalastussopimuksen ja -säännön muutostarpeista. Kalastussopimuksen uudistamista on valmisteltu myös mm. keräämällä tietoja lohikannan tilasta ja lohentuotantoalueista. Koottuja aineistoja tullaan hyödyntämään valtuuskunnan työssä ja valtuuskuntien välisissä neuvotteluissa. Maa- ja metsätalousministeriö on myös aloittanut saamelaiskäräjälain 9 §:n mukaisen neuvotteluprosessin Saamelaiskäräjien kanssa. Samalla on sovittu myös Kolttien kyläkokouksen osallistumisesta tähän neuvotteluprosessiin.

Keskeisimpinä seikkoina lausunnoissa ja keskustelutilaisuudessa nousivat esille mm. kalastussäännön joustavuuden lisääminen kalastuksen säätelyssä, kalastussäännön

yhdenmukaistaminen Suomen ja Norjan kesken, kyttyrälohen kalastus ja torjuntamahdollisuudet, selkeyden ja yksinkertaisuuden säilyttäminen, saamelaisten ja kolttien oikeuksien ja perinteisen tiedon huomioon ottaminen, yhteisten kalakantojen seurannan ja tutkimusten tarkempi määrittelyminen ja vastuunjako sekä maiden saalisosuuksien muuttaminen niin, että se vastaa lohentuotantoalueiden sijaintia. Lisäksi tuotiin esiin huomioidut heikentyneestä lohikantojen tilasta.

Näätämöjoen kalastussopimuksen uudistamistarve on ollut tiedossa jo pidempään ja eri tahot ovat keränneet neuvotteluja varten tarpeellista tietoa. Luonnonvarakeskuksen sekä Norjan tutkimuslaitosten yhteistyönä koko Näätämöjoen valuma-alueelle on määritetty lohen kutukantatavoitteet sekä arvioitu niiden täyttymistä vuonna 2023.

Tämän lisäksi Näätämöjoen kalastukseen liittyen eri hankkeissa on kerätty Näätämöjoen kalastusta ja sen järjestämistä koskevaa tietoa. Luonnonvarakeskus järjesti vuonna 2018 ”Näätämöjoen kestävä lohenkalastuksen säätelymalli” -hankkeen, missä osallistettiin alueen kalastajia ja toimijoita etsimään kalastuksen säätelyvaihtoehtoja siten, että paikalliskalastajien taloudelliset ja kulttuuriset oikeudet sekä vapakalastajien virkistyskäytännöt huomioidaan. Kolttakulttuurisäätiö on kerännyt ja tallentanut vuosina 2020-2021 ”Kolttasaamelainen kalastuskulttuuri – perinteisen tiedon merkitys, tallentaminen ja hyödyntäminen kolttalailla” -hankkeessa kolttasaamelaiseen kalastuskulttuuriin liittyvää tietoa eri muodoissa. Näätämöjoen kalakantojen ja kalastuksen kehitystä on myös tarkasteltu perusteellisesti Näätämöjoen moninaiskäyttösuunnitelmaan liittyvissä Suomalais- Norjalaisissa julkaisuissa vuosina 2016-2018.

Neuvotteluvaltuuskunnan kokoonpano

Kalastussopimusneuvotteluihin tarvitaan riittävän laajaa eri alojen asiantuntemusta. Kalastuksen ja lohikantojen elinvoimaisuuden turvaamiseen liittyvän asiantuntijuuden lisäksi keskeisiä osa-alueita ovat paikallinen kolttasaamelainen kulttuuri, eri kalastajaryhmien väliset oikeudet, matkailu, kalastustekniikka sekä julkishallintoon ja valtiosopimukseen liittyvät kysymykset. Lisäksi on varmistettava riittävät resurssit valtuuskunnan käytännön työn järjestämiseksi. Neuvotteluissa on huomioitava myös Suomen lainsäädännön vaatimukset kolttien ja saamelaisten sekä muiden oikeuksien sekä säädösten tarkkarajaisuuden suhteen.

Valtuuskuntaa varten maa- ja metsätalousministeriö pyysi 29.8.2024 (VN/27784/2023) ehdotuksia neuvotteluvaltuuskunnan jäseniksi seuraavilta tahoilta: oikeusministeriö 1 jäsen ja ulkoministeriö 1 varajäsen, Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus 1 jäsen ja varajäsen, Kolttien kyläkokous 1 jäsen, joka toimisi myös 2. varapuheenjohtajana ja varajäsen, Saamelaiskäräjät 1 jäsen ja varajäsen sekä Inarin kalatalousalue 1 jäsen ja varajäsen. Lisäksi esitettiin, että maa- ja metsätalousministeriö nimeää valtuuskuntaan puheenjohtajan, 1. varapuheenjohtajan ja valtuuskunnan sihteerin sekä yhden jäsenen.

Laaja-alainen ja mahdollisimman hyvin eri näkökulmia edustava neuvotteluvaltuuskunta todennäköisesti tarvitsee eri alojen asiantuntijuutta myös ryhmän ulkopuolelta. Tähän tehtävään on tarkoitus ensisijaisesti käyttää jo toiminnassa olevaa Näätämöjoen kalastuksen yhteistyöryhmää.

Oikeusministeriö on ilmoittanut, ettei se nimeä edustajaa valtuuskuntaan. Oikeusministeriö on samalla todennut, että se voidaan kuitenkin tarvittaessa pyytää kuultavaksi ja ilmoittanut yhteyshenkilöt Näätämöjoen kalastussopimuksen uusimisprosessia varten.

Edellä esitetyn pohjalta valtuuskuntaan nimetään puheenjohtaja, 1. varapuheenjohtaja ja yksi jäsen maa- ja metsätalousministeriöstä ja hänelle varajäsen ulkoministeriöstä sekä jäsen ja varajäsen Lapin ELY-keskuksesta. Kolttien kyläkokoukselta nimetään jäsen, joka toimii myös 2. varapuheenjohtajana ja varajäsen sekä Saamelaiskäräjiltä jäsen ja varajäsen. Lisäksi valtuuskuntaan nimetään Inarin kalatalousalueelta jäsen ja varajäsen ja samalla maa- ja metsätalousministeriö oikeutetaan nimeämään valtuuskunnalle tarvittavat asiantuntijat ja sihteerin.

Ehdotuksen mukaan valtuuskunnan jäsenet olisivat seuraavat:

Valtuuskunnan puheenjohtajaksi nimetään yksikön päällikkö Vesa Ruusila, ensimmäiseksi varapuheenjohtajaksi neuvotteleva virkamies Tapio Hakaste ja toiseksi varapuheenjohtajaksi kolttien luottamusmies Veikko Feodoroff.

Valtuuskunnan muut jäsenet (varajäsen sulkeissa):

Hallitussihteeri Irena Pirhonen maa- ja metsätalousministeriöstä, (lainsäädäntöneuvos Annika Naskila ulkoministeriöstä),

lakimies Elias Rauhala (kalatalouspäällikkö Jermi Tertsunen) Lapin ELY-keskuksesta,

kolttien luottamusmies Veikko Feodoroff (Näätämön alueen koltthaneuvoston jäsen Jarno Mäki) Kolttien kyläkokoukselta,

Saamelaiskäräjien I varapuheenjohtaja Leo Aikio (Saamelaiskäräjien jäsen Anni Koivisto) Saamelaiskäräjiltä,

toiminnanjohtaja Pekka Kokkonen (hallituksen jäsen Jari Huhtamalla) Inarin kalatalousalueelta.

Neuvottelujen tavoite ja valtuuskunnan työn järjestäminen

Neuvottelujen päätavoite on lohien ja muiden kalalajien kalastuksen järjestäminen kestäväällä tavalla Näätämöjoessa. Kalastusmääräykset on laadittava niin, että lohikannan elpyminen kestäväälle tasolle toteutuu. Kalastusmahdollisuudet on järjestettävä maiden välillä niin, että lohentuotantoalueiden sijainti suurelta osin Suomen alueella otetaan huomioon kutuvaltioperiaatteen mukaisesti. Maiden välillä on sovittava myös seuranta- ja tutkimustyön jatkamisesta ja resurssien käytöstä.

Kalastussopimuksen ja kalastussäännön ajanmukaistamisessa on otettava huomioon sosiaalinen kestävyys, joustavuus ja uusiin tilanteisiin varautuminen, mutta samalla on pyrittävä selkeyteen ja yksinkertaisuuteen. Sopimus on mukautettava perustuslain vaatimuksiin, jotka koskevat mm. viranomaisen päätösvallan tarkkarajaisuutta sekä perustuslaissa ja kolttalaissa määriteltyjä oikeuksia.

Jos puheenjohtaja, varapuheenjohtaja, jäsen tai varajäsen tai nimetty asiantuntija pyytää eroa kesken valtuuskunnan työn, maa- ja metsätalousministeriö nimeää uuden henkilön hänen tilalleen. Valtuuskunta voi pyytää kuultavaksi ulkopuolisia asiantuntijoita harkintansa mukaan.

Kustannukset

Kukin valtuuskunnan työhön osallistuva taho vastaa sille aiheutuvista kuluista. Valtiohallinnon ulkopuolisten tahojen matkakulut voidaan korvata valtion matkustussäännön mukaisesti. Matkakustannukset korvataan valtion talousarvion momentilta 30.01.01.